Oikeustapauskokoelma

JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
MICHAL BOBEK
16 päivänä maaliskuuta 2016[1]

Asia C-134/15

Lidl GmbH & Co. KG
vastaan
Freistaat Sachsen

(Ennakkoratkaisupyyntö – Sächsisches Oberverwaltungsgericht (Saksin ylemmän asteen hallintotuomioistuin, Saksa))

Komission asetus (EY) N:o 543/2008 — Siipikarjanlihan kaupan pitämisen vaatimukset — 5 artiklan 4 kohdan b alakohdan pätevyys — Tuore valmiiksi pakattu siipikarjanliha — Velvoite esittää kokonaishinta ja painoyksikköhinta pakkauksessa tai siihen kiinnitetyssä merkinnässä vähittäismyynnissä — Perusoikeuskirjan 15 artiklan 1 kohta ja 16 artikla — Oikeus harjoittaa vapaasti valittua ammattia — Elinkeinovapaus — Oikeasuhteisuus — SEUT 40 artiklan 2 kohta — Syrjimättömyys

1. Ennakkoratkaisupyyntö koskee komission asetuksen (EY) N:o 543/2008[2] 5 artiklan 4 kohdan b alakohdan, jossa asetetaan merkintävelvoite tuoreelle siipikarjanlihalle, pätevyyttä. Kyseisessä säännöksessä edellytetään, että vähittäismyynnissä tuoreessa siipikarjanlihassa on esitettävä kokonaishinta ja painoyksikköhinta joko pakkauksessa tai siihen kiinnitetyssä merkinnässä (jäljempänä merkintävelvoite).

2. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee unionin tuomioistuimelta, onko merkintävelvoite Euroopan unionin perusoikeuskirjan (jäljempänä perusoikeuskirja) 15 artiklan 1 kohdan ja 16 artiklan mukainen. Koska merkintävelvoite asetetaan ainoastaan tuoreelle siipikarjanlihalle muttei muista eläimistä peräisin olevalle lihalle, unionin tuomioistuinta pyydetään myös selvittämään, onko asetuksen N:o 543/2008 5 artiklan 4 kohdan b alakohta yhteensopiva SEUT 40 artiklan 2 kohdan mukaisen syrjimättömyysperiaatteen kanssa.

1 — Alkuperäinen kieli: englanti.

2 — Neuvoston asetuksen (EY) N:o 1234/2007 soveltamista koskevista yksityiskohtaisista säännöistä siipikarjanlihan kaupan pitämisen vaatimusten osalta 16.6.2008 annettu komission asetus (EUVL L 157, s. 46).

I Asiaa koskevat oikeussäännöt

A *Euroopan unionin oikeus*

3. Asetuksen N:o 1234/2007[3] 121 artiklan e alakohdan iv alakohdassa säädetään, että siipikarjanlihan kaupan pitämistä koskevien vaatimusten osalta komissio voi vahvistaa yksityiskohtaiset säännöt, mukaan lukien ”säännöt, jotka koskevat lopulliselle kuluttajalle tarkoitettua siipikarjanlihaa seuraavissa kaupallisissa asiakirjoissa, merkinnöissä, esillepanossa ja mainonnassa esitettäviä lisämerkintöjä sekä direktiivin 2000/13/EY 3 artiklan 1 kohdan 1 kohdassa tarkoitettu myyntinimike”.

4. Komission asetuksessa N:o 543/2008, joka perustuu asetuksen N:o 1234/2007 121 artiklan e alakohtaan ja 4 artiklaan, säädetään asetuksen N:o 1234/2007 soveltamista koskevista yksityiskohtaisista säännöistä siipikarjanlihan kaupan pitämisen vaatimusten osalta.

5. Asetuksen N:o 543/2008 johdanto-osan kymmenennessä perustelukappaleessa todetaan seuraavaa: ”Kuluttajalle on annettava riittävästi yksiselitteistä ja puolueetonta tietoa kaupan pidettävistä tuotteista, ja tuotteiden vapaa liikkuvuus yhteisössä on taattava, minkä vuoksi olisi varmistettava, että siipikarjanlihan kaupan pitämisen vaatimuksissa otetaan mahdollisimman paljon huomioon tiettyjen tuotteiden pakkaamista valmispakkauksiin painon tai tilavuuden mukaan koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön lähentämisestä 20 päivänä tammikuuta 1976 annetun neuvoston direktiivin 76/211/ETY säännökset.”

6. Asetuksen N:o 543/2008 5 artiklan 2 kohdassa säädetään, että ”direktiivin 2000/13/EY mukaisesti annettujen kansallisissa säännöissä esitettyjen vaatimusten lisäksi on vähittäismyyntiin tarkoitetun siipikarjanlihan merkinnässä, esillepanossa ja mainonnassa noudatettava tämän artiklan 3 ja 4 kohdassa esitettyjä lisävaatimuksia”.

7. Asetuksen N:o 543/2008 5 artiklan 4 kohdan b alakohdassa, johon on otettu neuvoston asetuksen (ETY) N:o 1906/90[4] 5 artiklan 3 kohdan b alakohdan sisältö, säädetään seuraavaa: ”Valmiiksi pakatun siipikarjanlihan pakkauksessa tai siihen kiinnitetyssä merkinnässä on esitettävä lisäksi seuraavat tiedot: – – tuoreen siipikarjanlihan kokonaishinta ja painoyksikköhinta vähittäismyynnissä.”[5]

8. Myytäväksi tarkoitettujen elintarvikkeiden merkintöjä, esillepanoa ja mainontaa koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön lähentämisestä annettuun direktiiviin 2000/13 ei sisältynyt säännöstä hintaa koskevista merkintävelvoitteista.

3 — Maatalouden yhteisestä markkinajärjestelystä ja tiettyjä maataloustuotteita koskevista erityissäännöksistä 22.10.2007 annettu neuvoston asetus (yhteisiä markkinajärjestelyjä koskeva asetus) (EUVL L 299, s. 1). Asetus on kumottu maataloustuotteiden yhteisestä markkinajärjestelystä 17.12.2013 annetulla Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksella (EU) N:o 1308/2013 (EUVL L 347, s. 671). Säännös, johon asetus N:o 543/2008 perustuu, eli asetuksen N:o 1234/2007 121 artiklan e alakohdan iv alakohta kuuluu kuitenkin säännöksiin, joita sovelletaan edelleen asetuksen N:o 1308/2013 230 artiklan 1 kohdan c alakohdan mukaisesti. Asetuksen N:o 1308/2013 230 artiklan 2 kohdan mukaan viittauksia asetukseen N:o 1234/2007 pidetään viittauksina asetukseen N:o 1308/2013 ja asetukseen (EU) N:o 1306/2013 asetuksen N:o 1308/2013 liitteessä XIV olevan vastaavuustaulukon mukaisesti.

4 — Tietyistä siipikarjan kaupan pitämisen vaatimuksista 26.6.1990 annettu asetus (EYVL L 173, s. 1), joka on kumottu asetuksella N:o 1234/2007.

5 — Asetuksen N:o 543/2008 2 artiklan c kohdan mukaan ”valmiiksi pakatulla siipikarjanlihalla” tarkoitetaan 20.3.2000 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2000/13/EY (EYVL L 109, s. 29) 1 artiklan 3 kohdan b alakohdassa säädetyin edellytyksin pakattua siipikarjanlihaa. Direktiivin 2000/13 1 artiklan 3 kohdan b alakohdan mukaan ”valmiiksi pakatulla elintarvikkeella” tarkoitetaan ”kuluttajalle ja suurtalouksille sellaisenaan tarkoitettua myyntiyksikköä, joka käsittää elintarvikkeen ja pakkauksen, johon elintarvike on pantu ennen myytäväksi tarjoamista, riippumatta siitä, peittääkö pakkaus elintarvikkeen kokonaan tai vain osittain, kuitenkin aina siten, että avaamatta tai vaihtamatta pakkausta sisällystä ei voi muuttaa”. Direktiivi 2000/13 on kumottu elintarviketietojen antamisesta kuluttajille 25.10.2011 annetulla Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksella (EU) N:o 1169/2011 (EUVL L 304, s. 18). Asetuksen N:o 1169/2011 2 artiklan 2 kohdan e alakohdassa kuitenkin toistetaan aiempi määritelmä, johon on lisätty, että valmiiksi pakatulla elintarvikkeella ”ei tarkoiteta kuluttajan pyynnöstä myyntitiloissa pakattuja elintarvikkeita tai välitöntä myyntiä varten valmiiksi pakattuja elintarvikkeita”.

9. Kuluttajansuojasta kuluttajille tarjottavien tuotteiden hintojen ilmoittamisessa annetun direktiivin 98/6/EY[6] 3 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa: ”Myyntihinta ja yksikköhinta on ilmoitettava kaikkien 1 artiklassa tarkoitettujen tuotteiden osalta, jollei 5 artiklan säännöksistä yksikköhinnan osalta muuta johdu. Yksikköhintaa ei tarvitse ilmoittaa, jos se on sama kuin myyntihinta.”

II Tosiseikat, oikeudenkäyntimenettely ja ennakkoratkaisukysymykset

10. Lidl GmbH & Co. KG (jäljempänä valittaja) on vähittäiskauppayritys, jolla on elintarvikehalpakauppoja koko Saksan alueella. Joissain Lampertswaldea ympäröivällä alueella sijaitsevissa myymälöissään valittaja pitää kaupan muun muassa valmiiksi pakattua tuoretta siipikarjanlihaa. Tuoreen siipikarjanlihan hintaa ei ole merkitty suoraan tuotteeseen kiinnitettyyn merkintään. Hintamerkinnät on sen sijaan kiinnitetty hyllyihin.

11. Havaittuaan tämän hintamerkintäkäytännön useissa tarkastuksissa aiempi Sächsische Landesanstalt für Landwirtschaft (Saksin osavaltion maatalousvirasto, nykyinen Sächsisches Landesamt für Umwelt, Landwirtschaft und Geologie eli Saksin osavaltion ympäristön, maatalouden ja geologian alan virasto) katsoi, että käytännöllä rikottiin tarkastusajankohtana voimassa olleen asetuksen N:o 1906/90 5 artiklan 3 kohdan b alakohtaa, joka vastaa nykyistä asetuksen N:o 543/2008 5 artiklan 4 kohdan b alakohtaa.

12. Valittaja nosti vuonna 2007 kanteen, jossa se vaati vahvistamaan, että sen valmiiksi pakatun siipikarjanlihan hintamerkintäkäytäntö on asetuksen N:o 1906/90 5 artiklan 3 kohdan b alakohtaan ja myöhemmin asetuksen N:o 543/2008 5 artiklan 4 kohdan b alakohtaan sisältyvän merkintävelvoitteen mukainen. Valittaja väitti, että asetuksen N:o 543/2008 5 artiklan 4 kohdan b alakohta on pätemätön, koska sillä rikotaan SEU 6 artiklan 1 kohtaa, luettuna yhdessä perusoikeuskirjan 15 artiklan 1 kohdan kanssa. Sen mukaan merkintävelvoitteella puututaan suhteettomasti ammatinharjoittamisen vapauteen. Verwaltungsgericht Dresden (Dresdenin hallinto-oikeus) hylkäsi kanteen vuonna 2010 antamallaan tuomiolla.

13. Valittaja toistaa vaatimuksensa ennakkoratkaisua pyytäneeseen Sächsisches Oberverwaltungsgerichtiin (Saksin ylemmän asteen hallintotuomioistuin) tekemässään valituksessa. Ennakkoratkaisupyynnössään kyseinen tuomioistuin kyseenalaistaa asetuksen N:o 543/2008 5 artiklan 4 kohdan b alakohdan pätevyyden kahdesta syystä.

14. Ennakkoratkaisua pyytäneellä tuomioistuimella on ensinnäkin epäilyjä siitä, onko se perusteltua, miten merkintävelvoitteella puututaan perusoikeuskirjan 15 artiklan 1 kohdan ja 16 artiklan mukaisiin vapauksiin. Se katsoo, että merkintävelvoite ei vaikuta kyseisten vapauksien ja oikeuksien keskeiseen sisältöön, että se tosiasiallisesti vastaa kuluttajansuojan vahvistamista koskevaa tavoitetta, joka on unionin tunnustama yleisen edun mukainen tavoite, ja että se on myös tarpeen ja soveltuva tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin kuitenkin epäilee, onko asianmukainen kyseessä olevien etujen vertailu suoritettu.

15. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin kyseenalaistaa toiseksi siipikarjanlihaa koskevan merkintävelvoitteen pätevyyden SEUT 40 artiklan 2 kohtaan sisältyvä syrjimättömyysperiaate huomioon ottaen. Ennakkoratkaisupyynnössä korostetaan, että tämäntyyppistä merkintävelvoitetta ei ole asetettu muille valmiiksi pakatuille lihatuotteille, kuten naudan, vasikan, sian, lampaan ja vuohen lihalle, joiden osalta asetuksessa N:o 1308/2013 annetaan samaten yhteistä markkinajärjestelyä koskevia säännöksiä. Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen mukaan tuoreelle siipikarjanlihalle asetettu merkintävelvoite merkitsee erilaista kohtelua, koska toisiinsa rinnastettavia tilanteita kohdellaan eri tavalla. Ennakkoratkaisua pyytäneellä tuomioistuimella on epäilyjä etenkin siitä, onko tällainen erilainen kohtelu objektiivisesti perusteltua kuluttajansuojaa koskevan yleisen edun perusteella.

6 — 16.2.1998 annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EYVL L 80, s. 27).

16. Tässä tilanteessa Sächsisches Oberverwaltungsgericht (Saksin ylemmän asteen hallintotuomioistuin) on lykännyt asian käsittelyä ja esittänyt unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

”1) Onko asetuksen (EY) N:o 543/2008 5 artiklan 4 kohdan b alakohta yhteensoveltuva SEU 6 artiklan 1 kohdan ensimmäisen alakohdan kanssa, kun huomioon otetaan perusoikeuskirjan 15 artiklan 1 kohta ja 16 artikla?

2) Onko asetuksen (EY) N:o 543/2008 5 artiklan 4 kohdan b alakohta yhteensoveltuva SEUT 40 artiklan 2 kohdan toisen alakohdan kanssa?”

17. Kirjallisia huomautuksia esittivät Lidl GmbH & Co. KG, Freistaat Sachsen (pääasiassa vastaajana oleva Saksin vapaavaltio (Saksan osavaltio)) ja komissio, jotka kaikki esittivät suullisia huomautuksia 13.1.2016 pidetyssä istunnossa.

III Ennakkoratkaisukysymysten arviointi

A *Ensimmäinen kysymys: merkintävelvoitteen yhteensopivuus perusoikeuskirjan 15 artiklan 1 kohdan ja 16 artiklan kanssa*

18. Vastauksen ehdottamiseksi ensimmäiseen ennakkoratkaisukysymykseen määritän ensin sen perusoikeuskirjan merkityksellisen määräyksen, jonka perusteella asetuksen N:o 543/2008 5 artiklan 4 kohdan b alakohdan pätevyyttä on arvioitava (jäljempänä 1 kohta). Sen jälkeen arvioin merkintävelvoitteen yhteensopivuutta kyseisen perusoikeuskirjan määräyksen kanssa (jäljempänä 2 kohta) tutkimalla, onko rajoitus asetettu lailla ja kyseisen oikeuden keskeistä sisältöä kunnioittaen (jäljempänä a alakohta) ja onko se suhteellisuusperiaatteen mukainen (jäljempänä b alakohta).

1. Sovellettava määräys: perusoikeuskirjan 15 artiklan 1 kohta vai 16 artikla?

19. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin katsoo, että merkintävelvoitteen pätevyyttä olisi tutkittava sekä perusoikeuskirjan 15 artiklan 1 kohdan että 16 artiklan kannalta. Se toteaa, että merkintävelvoite vaikuttaa valittajan ammatilliseen vapauteen ja elinkeinovapauteen. Samaan tapaan myös valittaja katsoo, että merkintävelvoitteella rajoitetaan perusoikeuskirjan 15 artiklan 1 kohdassa ja 16 artiklassa taattuja vapauksia ja oikeuksia. Saksin vapaavaltio on myös viitannut kumpaankin määräykseen huomautuksissaan. Komissio sitä vastoin katsoo, että ainoastaan perusoikeuskirjan 16 artikla on merkityksellinen käsiteltävässä asiassa.

20. Kuten unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee, perusoikeuskirjan 15 artiklan 1 kohdassa ja 16 artiklassa määritetyt oikeudet ja vapaudet liittyvät toisiinsa läheisesti. Tämä käy nopeasti ilmi Lissabonin sopimuksen voimaantuloa edeltäneestä oikeuskäytännöstä. Tuolloin oikeuskäytännössä käytettiin erilaisia muotoiluja viitattaessa oikeuteen ryhtyä harjoittamaan

valitsemaansa ammattia ja ammatinharjoittamisen vapauteen,[7] ammatilliseen vapauteen, ammattitoiminnan vapaaseen harjoittamiseen tai elinkeinovapauteen, jotka kuuluvat yleisiin oikeusperiaatteisiin. Oikeuskäytännössä tunnustettiin, että näissä käsitteissä on päällekkäisyyksiä, ja todettiin, että elinkeinovapaus ”on päällekkäinen ammatinharjoittamisen vapauden kanssa”.[8]

21. Tämä päällekkäisyys ilmenee Lissabonin sopimuksen voimaantulon jälkeisestäkin oikeuskäytännöstä. Perusoikeuskirjan 15 artiklan 1 kohtaan ja 16 artiklaan on usein vedottu ja niitä on tulkittu yhdessä perusoikeuskirjan 17 artiklan (omaisuudensuoja) ohella.[9] Kaikilla näillä määräyksillä voidaan sanoa suojeltavan yksilöiden taloudellisia etuja.

22. Se, että perusoikeuskirjaan sisältyy nykyisin kaksi erillistä määräystä, viittaa kuitenkin siihen, että ”oikeus tehdä työtä ja harjoittaa vapaasti valitsemaansa tai hyväksymäänsä ammattia” (15 artiklan 1 kohta) ja ”elinkeinovapaus” (16 artikla) on erotettava jollain tavalla.

23. Rakenteellisesti näiden kahden määräyksen erottamisella on omat seurauksensa. Kuten komissio ja Saksin vapaavaltio ovat esittäneet, perusoikeuskirjan 16 artiklassa annetaan suurempi harkintavalta, kun kyseessä on lainsäädäntö, jolla saatetaan puuttua elinkeinovapauteen. Tämä ilmenee 16 artiklan sanamuodosta, jossa muista perusoikeuskirjan II osastoon sisältyvistä vapauksista poiketen viitataan *unionin* oikeuteen sekä *kansallisiin* lainsäädäntöihin ja käytäntöihin. Unionin tuomioistuin on lisäksi todennut, että ”elinkeinovapauteen voidaan puuttua moninaisilla julkisen vallan toimilla, joilla voidaan yleisen edun nimissä rajoittaa taloudellisen toiminnan harjoittamista”.[10]

24. Tämä valtioille taloudellisen toiminnan sääntelyssä annettu verrattain laaja harkintavalta näkyy myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä. Tulkitessaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tunnustanut, että jäsenvaltioilla on laaja harkintavalta ”omaisuuden käytön valvomiseksi yleisen edun nimissä – –”.[11]

25. Siten on kiistatonta, että sallittavien rajoitusten suhteen perusoikeuskirjan 16 artikla mahdollistaa jäsenvaltioiden laajemman puuttumisen kuin 15 artiklan 1 kohta. Vaikka nämä määräykset eroavat selvästi toisistaan niiden mahdollisten rajoitusten osalta, joita niissä taatuille vapauksille voidaan asettaa, tämä ei anna juurikaan lisävalaistusta itse oikeuden soveltamisalan *alkuperäiseen* määrittelyyn. Molemmilla artikloilla suojataan yksilön itsemääräämisoikeutta toisiinsa läheisesti liittyvillä ammatillisen elämän ja liike-elämän aloilla. Molemmat liittyvät erottamattomasti taloudellisen toiminnan harjoittamiseen. Siten ei ole selkeitä perusteita, jotka voidaan teoriassa muodostaa näiden kahden artiklan soveltamisalan erottamiseksi esimerkiksi sen perusteella, ovatko asianomaiset henkilöt oikeushenkilöitä vai luonnollisia henkilöitä tai onko kyseessä itsenäinen vai epäitsenäinen taloudellinen toiminta.[12]

7 — Ks. mm. tuomio Nold v. komissio (C-4/73, EU:C:1974:51, 14 kohta); tuomio Hauer (C-44/79, EU:C:1979:290, 32 kohta); tuomio Eridania (C-230/78, EU:C:1979:216, 21 kohta); tuomio Biovilac v. ETY (C-59/83, EU:C:1984:380, 21 kohta); tuomio Keller (C-234/85, EU:C:1986:377, 8 kohta); tuomio Finsider v. komissio (63/84 ja 147/84, EU:C:1985:358, 24 kohta); tuomio Rau Lebensmittelwerke ym. (133/85–136/85, EU:C:1987:244, 19 kohta); tuomio Schräder HS Kraftfutter (265/87, EU:C:1989:303, 15 kohta); tuomio Zuckerfabrik Süderdithmarschen ja Zuckerfabrik Soest (C-143/88 ja C-92/89, EU:C:1991:65, 76 kohta); tuomio Kühn (C-177/90, EU:C:1992:2, 16 kohta); tuomio Saksa v. neuvosto (C-280/93, EU:C:1994:367, 81 kohta) ja tuomio Bosphorus (C-84/95, EU:C:1996:312, 22 kohta).

8 — Tuomio Espanja ja Suomi v. parlamentti ja neuvosto (C-184/02 ja C-223/02, EU:C:2004:497, 51 kohta).

9 — Ks. esim. tuomio Deutsches Weintor (C-544/10, EU:C:2012:526, 44 kohta ja sitä seuraavat kohdat); tuomio Interseroh Scrap and Metals Trading (C-1/11, EU:C:2012:194, 43 kohta) ja tuomio Pfleger ym. (C-390/12, EU:C:2014:281, 57 kohta ja sitä seuraavat kohdat).

10 — Tuomio Sky Österreich (C-283/11, EU:C:2013:28, 46 kohta) ja tuomio neuvosto v. Manufacturing Support & Procurement Kala Naft (C-348/12 P, EU:C:2013:776, 123 kohta).

11 — Ks. asia Sporrong ja Lönnroth, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 23.9.1982, A-sarja, nro 52, 61 kohta; asia AGOSI v. Yhdistynyt kuningaskunta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 24.10.1986, A-sarja, nro 108, s. 18, 52 kohta; asia Allan Jacobsson v. Ruotsi (nro 1), Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 25.10.1989, valitus nro 10842/84, A-sarja, nro 163, 55 kohta ja asia J. A. Pye (Oxford) LTD ja J. A. Pye (Oxford) Land LTD v. Yhdistynyt kuningaskunta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 20.8.2007, valitus nro 44302/02, Recueil des arrêts et décisions 2007-III, 55 kohta. Ks. myös asia Pinnacle Meat Processors Company ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen päätös 21.10.1998, valitus nro 33298/96.

12 — Kuten julkisasiamies Wahl on todennut ratkaisuehdotuksessaan Gullotta ja Farmacia di Gullotta Davide & C. (C-497/12, EU:C:2015:168, 69 kohta), perusoikeuskirjan 15 artiklassa taattu oikeus kuuluu yrityksille.

26. Vaikka täsmällisiä perusteita perusoikeuskirjan 15 artiklan 1 kohdan ja 16 artiklan soveltamisalan rajaamiseen ei olekaan käytettävissä, nähtävissä on ainakin joitain yleisempiä suuntaviivoja. Yhtäältä 15 artiklan 1 kohdassa keskitytään valinnanvapauteen ja henkilökohtaiseen itsemääräämisoikeuteen, jotka liittyvät läheisesti henkilöoikeuksiin ja niiden kehittymiseen. Siihen sisältyvällä viittauksella työhön korostetaan merkityksellisempää, joskaan ei yksinomaista, vaikutusta luonnollisiin henkilöihin ja työsuhteisiin.[13] Toisaalta 16 artiklassa taattu elinkeinovapaus liittyy läheisemmin yritystoimintaan ja on tiukemmin sidoksissa omaisuudensuojaan.[14] Perusoikeuskirjan 16 artiklan aineellinen soveltamisala, sellaisena kuin se on määritelty vähitellen unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä, keskittyy enemmän yritystoiminnan taloudellisiin näkökohtiin. Se käsittää taloudellisen tai kaupallisen toiminnan harjoittamisen, mukaan lukien sopimusvapauden, vapaan kilpailun, taloudellisen yhteistyökumppanin valinnan vapauden ja vapauden hinnoitella suorite.[15] Lisäksi elinkeinovapaus kattaa myös oikeuden voida vapaasti määrätä käytettävissä olevista taloudellisista, teknisistä ja rahoituksellisista resursseista.[16]

27. Pähkinänkuoressa perusoikeuskirjan 15 artiklan 1 kohtaa voidaan todennäköisemmin soveltaa, jos kyseessä oleva tilanne koskee luonnollisia henkilöitä ja työhönpääsyn ja ammatinvalinnan kaltaisia kysymyksiä. Käänteisesti perusoikeuskirjan 16 artikla on merkityksellisempi oikeushenkilöiden ja sen kannalta, miten jo perustettua yritystä tai jo valittua ammattia harjoitetaan ja säännellään.[17]

28. Yleisluonteiset suuntaviivat, joiden avulla määritetään 15 artiklan 1 kohdan ja 16 artiklan parametrit, eivät kuitenkaan sulje pois sitä, että perusoikeuskirjan 15 ja 16 artiklassa on edelleen päällekkäisyyksiä ja että niitä on mahdollista tarkastella yhdessä asianmukaisessa tapauksessa. Esimerkkeinä tapauksista, joissa niiden tarkastelu yhdessä voisi olla asianmukaista, ovat säännöt, joilla rajoitetaan ammattiin pääsyä asettamalla lupa- tai hyväksymisvaatimuksia, tai tapaukset, joissa yrityksille asetetaan erittäin työläitä vaatimuksia.

29. Käsiteltävässä asiassa Lidl GmbH & Co. KG väittää, että sen kaupan pitämien tavaroiden merkintään liittyvillä vaatimuksilla puututaan tapaan, jolla se haluaa harjoittaa kaupallista toimintaansa. Merkintävelvoitteella ei rajoiteta millään tavalla valittajan ammatillista vapautta tai oikeutta harjoittaa vapaasti valitsemaansa ammattia. Se liittyy pelkästään tapaan, jolla yritys voi harjoittaa (jo valittua) liiketoimintaa.

30. Edellä esitettyjä yleisiä suuntaviivoja sovellettaessa katson näin ollen, että käsiteltävää asiaa on arvioitava perusoikeuskirjan 16 artiklan nojalla.

13 — Ks. tältä osin julkisasiamies Wahlin ratkaisuehdotus Schaible (C-101/12, EU:C:2013:334, 24 kohta).

14 — Ks. esim. tuomio Hauer (44/79, EU:C:1979:290, 32 kohta). Kuten julkisasiamies Cruz Villalón on kuitenkin todennut ratkaisuehdotuksessaan Alemo-Herron ym. (C-426/11, EU:C:2013:82, 51 kohta), tästä tiukasta sidonnaisuudesta huolimatta omistusoikeudella ja elinkeinovapaudella suojataan oikeudellisesti eri tilanteita.

15 — Ks. esim. tuomio Sky Österreich (C-283/11, EU:C:2013:28, 42 kohta ja sitä seuraavat kohdat); tuomio Alemo-Herron ym. (C-426/11, EU:C:2013:521, 32 kohta ja sitä seuraavat kohdat) ja tuomio Schaible (C-101/12, EU:C:2013:661, 25 kohta).

16 — Tuomio UPC Telekabel Wien (C-314/12, EU:C:2014:192, 49 ja 50 kohta).

17 — Ks. lähestymistapa, joka on omaksuttu tuomiossa Scarlet Extended (C-70/10, EU:C:2011:771); tuomiossa McDonagh (C-12/11, EU:C:2013:43); tuomiossa Sky Österreich (C-283/11, EU:C:2013:28); tuomiossa Schaible (C-101/12, EU:C:2013:661) tai tuomiossa Neptune Distribution (C-157/14, EU:C:2015:823).

2. Merkintävelvoitteen yhteensopivuus perusoikeuskirjan 16 artiklan kanssa

31. Kuten komissio ja Saksin vapaavaltio perustellusti huomauttavat, elinkeinovapaus ei ole ehdoton. Sitä on arvioitava sen tehtävän perusteella, joka sillä on yhteiskunnassa.[18] Perusoikeuskirjan 52 artiklan 1 kohdan mukaan perusoikeuskirjassa tunnustettujen oikeuksien ja vapauksien käyttämistä voidaan rajoittaa, jos näistä rajoituksista säädetään lailla, jos niissä kunnioitetaan kyseisen perusoikeuden tai -vapauden keskeistä sisältöä ja jos ne suhteellisuusperiaatteen mukaisesti ovat ”välttämättömiä ja vastaavat tosiasiallisesti unionin tunnustamia yleisen edun mukaisia tavoitteita tai tarvetta suojella muiden henkilöiden oikeuksia ja vapauksia”.[19]

32. Tutkin seuraavaksi vuorotellen, onko merkintävelvoite näiden vaatimusten mukainen.

a) Sallittavat elinkeinovapauden rajoitukset

33. Kuten valittaja on myöntänyt kirjallisissa huomautuksissaan, on kiistatonta, että merkintävelvoitteesta *säädetään lailla*.

34. Unionin tuomioistuin on lisäksi jo todennut, että vaikka unionin merkintäsäännöillä asetetaan tiettyjä rajoituksia hyvin selkeästi rajatulla alalla kyseisten elinkeinonharjoittajien liiketoiminnalle, ”niillä ei millään tavalla vaikuteta kyseisen toiminnan harjoittamista koskevan vapauden keskeiseen sisältöön”.[20] Tilanne käsiteltävässä asiassa ei eroa mitenkään tästä. Näin ollen olen samaa mieltä komission ja Saksin vapaavaltion kanssa siitä, ettei merkintävelvoite vaikuta elinkeinovapauden *keskeiseen sisältöön*.

b) Oikeasuhteisuus

35. Tässä vaiheessa on tutkittava, onko merkintävelvoite suhteellisuusperiaatteen mukainen.

i) Yleisiä näkökohtia

36. Unionin tuomioistuin on todennut, että ”unionin lainsäätäjän harkintavallan laajuus voi osoittautua rajoitetuksi tiettyjen seikkojen vuoksi, joita ovat muun muassa kyseinen ala, perusoikeuskirjassa taatun oikeuden luonne, puuttumisen luonne ja vakavuus sekä sen päämäärä”.[21]

37. Tämä tarkoittaa, että unionin tuomioistuimen harjoittaman tuomioistuinvalvonnan tiukkuus ja etenkin oikeasuhteisuuden arvioinnin seikkaperäisyys voivat vaihdella tapauskohtaisesti. Käsiteltävässä asiassa omaksuttavan lähestymistavan määrittämisessä merkityksellisiä ovat erityisesti seuraavat kaksi tekijää: kyseinen unionin oikeuden ala ja kyseisten oikeuksien luonne.

38. Kyseisestä alasta unionin tuomioistuin on johdonmukaisesti myöntänyt, että unionin lainsäätäjällä on maatalouden alalla laaja harkintavalta, joka perustuu siihen, että sille on SEUT 40–43 artiklassa annettu poliittisluonteisia tehtäviä.[22] Unionin tuomioistuimen harjoittama valvonta rajoittuu näin ollen sen tutkimiseen, ettei lainsäätäjä ole *selvästi* ylittänyt harkintavaltansa rajoja.[23]

18 — Ks. esim. tuomio Sky Österreich (C-283/11, EU:C:2013:28, 45 kohta) ja tuomio Deutsches Weintor (C-544/10, EU:C:2012:526, 54 kohta).

19 — Ks. esim. tuomio Volker und Markus Schecke ja Eifert (C-92/09 ja C-93/09, EU:C:2010:662, 65 kohta).

20 — Tuomio Keller (234/85, EU:C:1986:377, 9 kohta). Ks. myös tuomio Deutsches Weintor (C-544/10, EU:C:2012:526, 57 ja 58 kohta) ja tuomio Neptune Distribution (C-157/14, EU:C:2015:823, 71 kohta).

21 — Tuomio Digital Rights Ireland (C-293/12 ja C-594/12, EU:C:2014:238, 47 kohta).

22 — Ks. esim. tuomio Fédesa ym. (C-331/88, EU:C:1990:391, 14 kohta); tuomio Schräder HS Kraftfutter (C-265/87, EU:C:1989:303, 22 kohta) tai tuomio Espanja v. neuvosto (C-310/04, EU:C:2006:521, 96 kohta ja sitä seuraavat kohdat).

23 — Ks. mm. tuomio Schaible (C-101/12, EU:C:2013:661, 48 kohta) ja tuomio AJD Tuna (C-221/09, EU:C:2011:153, 80 kohta).

39. Komission laajan harkintavallan vahvistaa käsiteltävässä asiassa myös kyseessä olevan oikeuden luonne. Kuten unionin tuomioistuin on todennut, elinkeinovapauteen ”voidaan puuttua moninaisilla julkisen vallan toimilla, joilla voidaan yleisen edun nimissä rajoittaa taloudellisen toiminnan harjoittamista”. [24]

40. Yleisesti ottaen oikeasuhteisuuden arvioinnissa tutkitaan ilmoitetun tavoitteen tai ilmoitettujen tavoitteiden ja valitun keinon tai valittujen keinojen yhteensopivuutta. Jotta toteutetut toimenpiteet ovat suhteellisuusperiaatteen mukaisia, niiden on oltava *soveltuvia* lainmukaisesti tavoiteltujen päämäärien toteuttamiseksi, niillä ei saa ylittää niitä rajoja, jotka johtuvat siitä, mikä on *tarpeellista* kyseisten päämäärien toteuttamiseksi (silloin, kun on mahdollista valita usean tarkoituksenmukaisen toimenpiteen välillä, on valittava niistä vähiten rajoittava), ja toimenpiteistä aiheutuvat haitat eivät saa olla liian suuria tavoiteltuihin päämääriin nähden (*sisäinen tasapaino* tai *oikeasuhteisuus suppeassa merkityksessä*). [25]

41. Kolmivaiheisessa oikeasuhteisuuden arvioinnissa on huomattavaa sisäistä joustoa. Se, miten tiukka arviointi on, voi vaihdella, ja siten lainsäätäjälle myönnettävän harkintavallan laajuus voi myös olla erilainen. Samaan aikaan oikeasuhteisuuden arvioinnin olisi kuitenkin sisällettävä kaikki kolme vaihetta. Se, että toimenpide on toteutettu alalla, jolla komissiolla on laaja harkintavalta, kuten maatalouden alalla, ei mielestäni tarkoita sitä, että unionin tuomioistuimen tekemän oikeasuhteisuuden arvioinnin pitäisi rajoittua toimenpiteen soveltuvuuteen. Se pikemminkin edellyttää suuremman harkintavallan käyttöä saman testin *sisällä*. Testi rajoittuu *ilmeisten virheiden* havaitsemiseen. [26] Se käsittää kuitenkin kaikkien kolmen erillisen vaiheen asianmukaisen tutkimisen.

42. Allekirjoitan siten täysin muiden julkisasiamiesten jo havainnollisesti esittämän perustelun, [27] jonka mukaan ”ilmeisen soveltumaton” -perustetta sovelletaan kaikissa oikeasuhteisuuden arvioinnin kolmessa vaiheessa. Kuten julkisasiamies Kokott on äskettäin todennut, [28] tällaisissa tapauksissa tuomioistuinvalvonta rajoittuu sen tutkimiseen, onko toimenpide sellainen, että se ei *selvästi* sovellu asetettujen tavoitteiden saavuttamiseen, että se ylittää *selvästi* sen, mikä on tarpeen kyseisten tavoitteiden saavuttamiseksi, tai että sillä on näihin tavoitteisiin nähden *selvästi* suhteettomia haittoja.

43. Lisäksi on kaksi laajempaa perustuslaillista perustetta, jotka tukevat sitä, että unionin toimielinten toimenpiteitä on tarpeen valvoa perusteellisemmin, mikä merkitsee täysimääräistä, kolmivaiheista oikeasuhteisuuden valvontaa. Lissabonin sopimuksessa perusoikeuskirja nostettiin ensinnäkin sitovan primaarioikeuden tasolle. Näin unionin toimien tutkiminen perusoikeuksien kannalta on ensisijaista.

44. Toiseksi, ulkoisen valvonnan puuttuessa, [29] yksinomaan unionin tuomioistuimen tehtävä on valvoa unionin toimielinten toimien yhteensopivuutta perusoikeuksien kanssa. Tätä tehtävää hoidettaessa perusoikeuskirjalla tavoiteltava korkeatasoinen suoja edellyttää unionin lainsäädännön ja unionin toimielinten toimien täysimääräistä ja tehokasta sisäistä valvontaa.

45. Edellä esitetty huomioon ottaen tarkastelen seuraavaksi, onko merkintävelvoite kolmessa vaiheessa arvioitavan suhteellisuusperiaatteen mukainen.

24 — Ks. mm. tuomio Schaible (C-101/12, EU:C:2013:661, 28 kohta).

25 — Ks. mm. tuomio Jippes ym. (C-189/01, EU:C:2001:420, 81 kohta); tuomio Agrana Zucker (C-309/10, EU:C:2011:531, 42 kohta); tuomio Schaible (C-101/12, EU:C:2013:661, 29 kohta) tai tuomio Léger (C-528/13, EU:C:2015:288, 58 kohta).

26 — Ks. vastaavasti julkisasiamies Tizzanon ratkaisuehdotus ABNA ym. (C-453/03, EU:C:2005:202, 57 kohta).

27 — Ks. mm. julkisasiamies Kokottin ratkaisuehdotus S.P.C.M. ym. (C-558/07, EU:C:2009:142, 74 kohta ja sitä seuraavat kohdat) ja ratkaisuehdotus Association Kokopelli (C-59/11, EU:C:2012:28, 61 kohta) sekä julkisasiamies Wahlin ratkaisuehdotus Schaible (C-101/12, EU:C:2013:334, 40 kohta).

28 — Julkisasiamies Kokottin ratkaisuehdotus Puola v. parlamentti ja neuvosto (C-358/14, EU:C:2015:848, 89 kohta); ratkaisuehdotus Pillbox 38 (C-477/14, EU:C:2015:854, 58 kohta) ja ratkaisuehdotus Philip Morris Brands ym. (C-547/14, EU:C:2015:853, 150 kohta). Ks. vastaavasti myös julkisasiamies Trstenjakin ratkaisuehdotus Chabo (C-213/09, EU:C:2010:372, 80 kohta ja sitä seuraavat kohdat).

29 — Ks. tältä osin lausunto 2/13 (EU:C:2014:2454).

ii) Suhteellisuusperiaatteen soveltaminen käsiteltävässä asiassa

46. Komissio ja Saksin vapaavaltio väittävät, että merkintävelvoite on soveltuva ja oikeasuhteinen kuluttajansuojaa koskevan oikeutetun tavoitteen kannalta.

47. Kuluttajansuoja on todellakin unionin tunnustama yleisen edun mukainen tavoite, joka on vahvistettu etenkin SEUT 114 artiklan 3 kohdassa, SEUT 169 artiklassa ja perusoikeuskirjan 38 artiklassa. Useiden muiden tavoitteiden ja arvojen tapaan se ei kuitenkaan ole ehdoton. Unionin tuomioistuin on useassa yhteydessä tunnustanut tarpeen saattaa oikeaan tasapainoon kuluttajansuoja ja muut arvot, mukaan lukien elinkeinovapaus. [30]

48. Komissio on viitannut kirjallisissa huomautuksissaan asetuksen N:o 543/2008 johdanto-osan kymmenenteen perustelukappaleeseen. Kyseisessä perustelukappaleessa todetaan, että olisi varmistettava, että siipikarjanlihan kaupan pitämisen vaatimuksissa otetaan ”mahdollisimman paljon” huomioon direktiivin 76/211/ETY [31] säännökset, jotta kuluttajalle annetaan ”riittävästi yksiselitteistä ja puolueetonta tietoa kaupan pidettävistä tuotteista”. Olen siten myös sitä mieltä, että vaikka tämä ja muut johdanto-osan perustelukappaleet eivät liity suoraan käsiteltävässä asiassa tarkasteltavaan merkintävelvoitteeseen, ne osoittavat, että asetuksessa N:o 543/2008 tunnustetaan nimenomaisesti tavoite antaa kuluttajille parempaa tietoa. [32]

49. Valittaja kuitenkin väittää, ettei merkintävelvoite käytännössä edistä kuluttajansuojan tavoitetta. Se vaikeuttaa spontaaneja hintamuutoksia ja rajoittaa siten lyhyellä aikavälillä mahdollisuutta kilpailla hinnoilla, mikä ei välttämättä ole viime kädessä kuluttajien etujen mukaista.

50. Vaikka valittajan väitteet voivatkin olla merkityksellisiä arvioitaessa merkintävelvoitteen yhteensopivuutta syrjimättömyysperiaatteen kanssa, on selvää, että tiedon antaminen hinnoista tuotemerkinnöissä edistää kuluttajansuojan tavoitetta. Merkintävelvoite edellyttää, että esitetään kokonaishinta ja painoyksikköhinta joko pakkauksessa tai siihen kiinnitetyssä merkinnässä. Sillä näin ollen lisätään kuluttajien saatavilla olevan tiedon määrää, kun hinta ilmoitetaan täsmällisesti ja selvästi, minkä ansiosta kuluttajat voivat tehdä tietoisia valintoja. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna merkintävelvoite soveltuu selvästi parempaa kuluttajille tiedottamista koskevan oikeutetun tavoitteen toteuttamiseen.

51. Kun tarkastellaan merkintävelvoitteen tarpeellisuutta, kuten unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee, merkintöjä pidetään yleisesti yhtenä vähiten rajoittavista sääntelyn muodoista. [33]

52. Valittaja kuitenkin väittää, että käytäntö, jossa hintamerkinnät kiinnitetään hyllyihin, on vähemmän rajoittava sääntelyvaihtoehto, joka soveltuu kuluttajansuojan tavoitteen toteuttamiseen. Valittajan mukaan direktiivin 98/6 3 artiklan 1 kohtaan perustuva yleinen velvoite ilmoittaa myyntihinta ja yksikköhinta (täsmentämättä sitä, missä se on ilmoitettava) täyttää jo tavoitteen antaa kuluttajille riittävästi tietoa.

53. Vaikka valittajan käytäntöä voitaisiinkin pitää soveltuvana keinona antaa tietoa tuotteiden hinnasta, se ei mielestäni ole *yhtä* tehokas kuin merkintävelvoite. Voidaan kuvitella useita tilanteita, joissa painoyksikköhinnan ja kokonaishinnan esittäminen valmiiksi pakattuun tuotteeseen suoraan kiinnitetyssä hintamerkinnässä on tehokkaampi tapa antaa tietoja kuluttajalle.

30 — Ks. esim. tuomio McDonagh (C-12/11, EU:C:2013:43, 63 kohta) ja tuomio Neptune Distribution (C-157/14, EU:C:2015:823, 74 kohta).

31 — Tiettyjen tuotteiden pakkaamista valmispakkauksiin painon tai tilavuuden mukaan koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön lähentämisestä 20.1.1976 annettu neuvoston direktiivi (EYVL L 46, s. 1).

32 — Ks. erityisesti johdanto-osan 6, 11 ja 12 perustelukappale.

33 — Ks. esim. tavaroiden vapaan liikkuvuuden alalta tuomio Rau Lebensmittelwerke (261/81, EU:C:1982:382, 17 kohta).

54. Merkintävelvoitteella ensinnäkin varmistetaan hintatiedon jatkuva saatavuus koko ostoprosessin ajan. Se mahdollistaa hintavertailun sen jälkeen, kun tuote on otettu hyllystä. Sillä myös suojellaan kuluttajia siinä tapauksessa, että tavarat on sijoiteltu väärin.

55. Kokonaishinnan ja painoyksikköhinnan ilmoittaminen on toiseksi vieläkin merkityksellisempää, kun kyse on valmispakkauksista, joiden paino ei ole vakio. Tässä yhteydessä merkintävelvoitteella varmasti edistetään kuluttajansuojan tavoitetta. Sillä taataan hintatiedon virheettömyys ja varmistetaan, että kuluttaja voi tehdä tietoisen valinnan.

56. Jos kyse on muista kuin vakiopainoisista pakkauksista, jo direktiivin 98/6 säännösten noudattaminen edellyttää eittämättä kokonaishinnan ja painoyksikköhinnan ilmoittamista pakkauksessa.

57. Kuten edellä on jo todettu, komissiolla on kuitenkin laaja harkintavalta tällä alalla. Kun pidetään se mielessä, komissio ei nähdäkseni ylittänyt selvästi sitä, mikä oli tarpeen kuluttajansuojan parantamista koskevan tavoitteen toteuttamiseksi.

58. Lisäksi on tutkittava, onko merkintävelvoitteella selvästi suhteettomia haittoja sen piiriin kuuluville toimijoille.

59. Valittaja korostaa merkintävelvoitteesta aiheutuvia taloudellisia ja organisatorisia rasitteita ja väittää, ettei kilpailevien etujen välille ole löydetty asianmukaista tasapainoa.

60. Kuten Saksin vapaavaltion suullisissa huomautuksissa unionin tuomioistuimelle antamista selityksistä ilmenee, merkintävelvoitteesta ei kuitenkaan käytännössä aiheudu merkittäviä lisärasitteita tuottajille ajanmenetysten tai kustannusten muodossa. Merkinnässä ilmoitettavien tietojen laajuutta ja yksityiskohtia voidaan muuttaa joustavasti tietokoneella tuotantovaiheessa ilman merkittäviä lisäkustannuksia.

61. Lisäkustannukset, joita aiheutuu, jos tuotteita merkitään uudelleen vähittäismyyntiliikkeessä myöhemmin tehtävien hintamuutosten tai alennuskampanjoiden yhteydessä, ovat kohtuullisia. Kuten komissio ja Saksin vapaavaltio totesivat istunnossa, niiden tuotteiden määrä, joihin tällaiset toimet vaikuttavat, on ensinnäkin verrattain pieni. Tuotteiden uudelleen merkitseminen hintamuutosten yhteydessä aiheuttaa toiseksi varmasti jonkin verran lisätyötä vähittäismyyjille. Kuten Saksin vapaavaltio huomautti istunnossa, alkuperäiseen merkintään kiinnitetty tarra vastaisi kuitenkin merkintävelvoitteen vaatimuksia. Siitä ei voida sanoa aiheutuvan kohtuuttomia kustannuksia, kun otetaan huomioon tavoite antaa kuluttajalle tietoa hinnanmuutoksesta.

62. Näistä syistä katson, ettei merkintävelvoitteella aiheuteta valittajan etuihin nähden ilmeisen kohtuuttomia rasitteita eikä se ole suhteeton kuluttajansuojan tavoitteen toteuttamisen kannalta. Näin ollen merkintävelvoitteella ei rajoiteta kielletysti perusoikeuskirjan 16 artiklan mukaista elinkeinovapautta.

63. Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että unionin tuomioistuin vastaa ensimmäiseen kysymykseen seuraavasti: ennakkoratkaisukysymyksen tarkastelussa ei ole ilmennyt seikkoja, jotka vaikuttaisivat komission asetuksen (EY) N:o 543/2008 5 artiklan 4 kohdan b alakohdan pätevyyteen, kun otetaan huomioon perusoikeuskirjan 16 artikla.

B *Toinen kysymys: merkintävelvoitteen yhteensopivuus SEUT 40 artiklan 2 kohdan kanssa*

64. Kuten unionin tuomioistuin on johdonmukaisesti todennut, SEUT 40 artiklan 2 kohdassa ilmaistaan unionin oikeuden yleisiin periaatteisiin kuuluva syrjintäkiellon periaate maatalouden alalla.[34] Kyseistä periaatetta sovelletaan yhteiseen markkinajärjestelyyn kuuluviin taloudellisiin toimijoihin.[35] Mainittu määräys on erityinen ilmaus yleisestä yhdenvertaisuusperiaatteesta, joka edellyttää, että toisiinsa rinnastettavia tapauksia ei kohdella eri tavalla ja että erilaisia tapauksia ei kohdella samalla tavalla, ellei tällaista eroa voida objektiivisesti perustella.[36]

65. Aluksi on painotettava, ettei ensimmäiseen ennakkoratkaisukysymykseen annettu vastaus määrää ennalta, miten analysoidaan sitä, onko merkintävelvoite yhteensopiva syrjimättömyysperiaatteen kanssa. Kun arvioidaan merkintävelvoitteen yhteensopivuutta perusoikeuskirjan 16 artiklassa taatun elinkeinovapauden kanssa, kyseessä on *”vertikaalinen”* valvonta: merkintävelvoitteessa käytettäviä keinoja tutkitaan kyseisessä määräyksessä ilmaistun kuluttajansuojan tavoitteen kannalta, mutta ainoastaan kyseisen tuotteen eli tuoreen siipikarjanlihan osalta. Tällaista valvontaa harjoitetaan suuressa määrin erillään muista tuotteista ja aloista. SEUT 40 artiklan 2 kohdan mukainen syrjimättömyysperiaate sitä vastoin edellyttää erityyppistä valvontaa, joka on luonteeltaan *”horisontaalista”*: Merkitseekö ainoastaan ja yksinomaan tuoreeseen siipikarjanlihaan sovellettava merkintävelvoite toisiinsa rinnastettavien tilanteiden erilaista kohtelua? Jos merkitsee, voiko tällainen kohtelu olla objektiivisesti perusteltua?

1. Rinnastettavuus

66. Alustava kysymys koskee rinnastettavuutta: minkä tuottajien, kuluttajien ja heidän kauttaan tuotteiden voidaan katsoa olevan samassa tilanteessa SEUT 40 artiklan 2 kohdassa tarkoitetulla tavalla? Tästä on esitetty eriäviä näkemyksiä.

67. Yhtäältä ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin ja valittaja ovat omaksuneet rinnastettavuuteen laajan näkemyksen. Niiden mukaan asetuksen N:o 543/2008 5 artiklan 4 kohdan b alakohta johtaa erilaiseen kohteluun muiden lihatyyppien, joita sama velvoite ei koske, kuten sian-, naudan-, lampaan- tai vuohenlihan osalta. Ne väittävät, että kaikki nämä tuoreet lihatyypit ovat rinnastettavissa toisiinsa merkintöjen yhteydessä.

68. Toisaalta komissiolla on suppeampi näkemys rinnastettavuudesta, ja se väittää, ettei tuore siipikarjanliha ole samassa tilanteessa kuin muut lihatuotteet. Komission väitteensä tueksi esittämä pääasiallinen peruste on historiallinen: se vetoaa yksityiskohtaiseen selvitykseen lihatuotannon eri aloihin sovellettujen erilaisten sääntelykehysten kehityksestä. Komissio väittää, ettei unionin lainsäätäjä ole toteuttanut siipikarjanliha-alalla yhtä paljon toimenpiteitä kuin muilla lihatuotannon aloilla. Niihin harvoihin toimenpiteisiin, joita unioni on toteuttanut tukeakseen siipikarjanliha-alaa, kuuluvat kaupan pitämisen vaatimukset, kuten merkintävelvoite. Komission mukaan merkintävelvoitteella suojellaan kuluttajia, edistetään myyntiä ja edistetään näin tuottajien tulotason paranemista koskevaa tavoitetta.

34 — Ks. mm. tuomio Agrargenossenschaft Neuzelle (C-545/11, EU:C:2013:169, 41 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

35 — Ks. vastaavasti tuomio Saksa v. neuvosto (C-280/93, EU:C:1994:367, 68 kohta).

36 — Ks. mm. tuomio Ruckdeschel ym. (117/76 ja 16/77, EU:C:1977:160, 10 kohta); tuomio Moulins et huileries de Pont-à-Mousson ja Providence agricole de la Champagne (124/76 ja 20/77, EU:C:1977:161, 22 kohta); tuomio Niemann (C-14/01, EU:C:2003:128, 51 kohta) tai tuomio Franz Egenberger (C-313/04, EU:C:2006:454, 33 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

69. Komission väittämät ovat mielestäni ongelmallisia monessakin suhteessa. Rinnastettavuuden arviointi on ennen kaikkea luonteeltaan *objektiivinen*. Siinä tutkitaan, onko vertailtavissa osatekijöissä (henkilöt, tuotteet jne.) enemmän yhtäläisyyksiä vai enemmän eroavuuksia tietyn laatutekijän (tertium comparationis, joka voi olla esimerkiksi arvo, tavoite tai toimi) osalta. Tällaisessa arvioinnissa aiemmin tehdyt *subjektiiviset* sääntelyvalinnat tosin ovat merkityksellisiä, etenkin määriteltäessä tertium comparationisia.[37] Ne eivät kuitenkaan ole välttämättä ratkaisevia.

70. Tästä huolimatta melko monitahoista kysymystä eri maataloudenalojen rinnastettavuudesta ei ole tarpeen tarkastella tässä yhteydessä yksinkertaisesta syystä: vaikka hyväksyttäisiin komission väitteet, joiden mukaan eri aloihin kuuluvat lihatuotteet eivät ole rinnastettavissa toisiinsa, tosiasia on, että asetuksen N:o 543/2008 5 artiklan 4 kohdan b alakohdassa asetetaan merkintävelvoite ainoastaan yhdelle tuotteelle, nimittäin tuoreelle siipikarjanlihalle. Kuten valittaja huomauttaa, muut siipikarjanlihatuotteet, joihin asetusta N:o 543/2008 myös sovelletaan, kuten jäädytetty tai pakastettu siipikarjanliha,[38] eivät kuulu merkintävelvoitteen piiriin.[39]

71. Vaikka yhdyttäisiin komission esittämään suppeaan käsitykseen ainoastaan siipikarjanlihaa koskevasta rinnastettavuudesta, erilaista kohtelua esiintyy silti pelkästään siipikarjanliha-alan *sisällä*.

2. Objektiivinen perusteltavuus

72. Kun erilainen kohtelu on näin ollen todettu, tutkin seuraavaksi, voiko tämä erilainen kohtelu olla objektiivisesti perusteltu.

73. Komissio on vedonnut harkintavaltaansa yhteisen maatalouspolitiikan tavoitteiden toteuttamiseksi. Kuten edellä tämän ratkaisuehdotuksen 38 kohdassa on jo todettu, unionin tuomioistuin on johdonmukaisesti tunnustanut laajan harkintavallan, joka unionin toimielimillä on maatalouden alalla. Näin ollen tutkittaessa syrjimättömyysperiaatteen väitettyä loukkaamista maatalouden alalla unionin tuomioistuin tutkii ainoastaan, sisältyykö kyseessä olevaan toimenpiteeseen ilmeinen virhe, onko harkintavaltaa käytetty väärin tai onko kyseessä oleva toimielin selvästi ylittänyt harkintavaltansa rajat.[40]

74. Jotta erilainen kohtelu maatalouden alalla ei ole syrjivää, se on silti voitava oikeuttaa *objektiivisin perustein*, jotka eivät ole tavoiteltuun päämäärään nähden *ilmeisen soveltumattomia*.[41] Kyseessä olevan toimenpiteen hyväksyneen toimielimen tehtävä on erityisesti osoittaa tällaisten objektiivisten perusteiden olemassaolo ja esittää unionin tuomioistuimelle tarvittavat seikat, jotta tämä voi tarkistaa kyseisten perusteiden olemassaolon.[42]

37 — Rinnastettavuus ”on muun muassa määritettävä ja [sitä] on arvioitava yhteisön sen toimen kohteen ja päämäärän valossa, jolla kyseinen erottelu otetaan käyttöön” (ks. tuomio Arcelor Atlantique et Lorraine ym., C-127/07, EU:C:2008:728, 26 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Syrjimättömyysperiaatteen soveltamisen erityispiirteistä yhteisen maatalouspolitiikan eri aloilla ks. Barents, R., ”The Significance of the Non-Discrimination Principle for the Common Agricultural Policy: Between Competition and Intervention”, *Mélanges H. G. Schermers*, Osa 2, Martinus Nijhoff Publishers, 1994, s. 527, erityisesti s. 538.

38 — Asetuksen N:o 1234/2007 liitteessä XIV olevan B osan III kohdan 2 alakohdan mukaan siipikarjanlihaa ja siipikarjanlihasta saatuja raakalihavalmisteita voidaan pitää kaupan kolmessa muodossa: tuoreena, jäädytettynä tai pakastettuna. Kyseinen säännös sisältyy nykyisin asetuksen N:o 1308/2013 liitteessä VII olevan V osan III kohtaan.

39 — Lisäksi on huomattava, että maatalouden yhteisestä markkinajärjestelystä annetun asetuksen (EY) N:o 1234/2007 muuttamisesta siipikarjanlihan kaupan pitämistä koskevien vaatimusten osalta 19.10.2009 annetulla neuvoston asetuksella (EY) N:o 1047/2009 (EUVL L 290, s. 1) siipikarjanlihan kaupan pitämisen vaatimusten soveltamisala on laajennettu ”siipikarjanlihasta saatuihin raakalihavalmisteisiin” ja ”siipikarjanlihasta saatuihin lihavalmisteisiin”.

40 — Ks. mm. tuomio Agrargenossenschaft Neuzelle (C-545/11, EU:C:2013:169, 43 kohta) ja tuomio AJD Tuna (C-221/09, EU:C:2011:153, 80 kohta).

41 — Esim. tuomio Arcelor Atlantique et Lorraine ym. (C-127/07, EU:C:2008:728, 58 kohta) ja tuomio Agrargenossenschaft Neuzelle (C-545/11, EU:C:2013:169, 44 kohta ja sitä seuraavat kohdat).

42 — Ks. vastaavasti esim. tuomio Schaible (C-101/12, EU:C:2013:661, 78 kohta) ja tuomio Arcelor Atlantique et Lorraine ym. (C-127/07, EU:C:2008:728, 48 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

75. Komissiolle istunnossa esitetyistä toistuvista kysymyksistä huolimatta edelleenkään ei ole selvyyttä objektiivisista perusteista, joilla voitaisiin perustella sellaisen merkintävelvoitteen käyttöönotto, jota sovelletaan ainoastaan tuoreeseen siipikarjanlihaan muttei muihin siipikarjanlihatuotteisiin. Komissio esitti kaksi mahdollista objektiivista perustetta: ensinnäkin kuluttajansuoja sinänsä ja toiseksi parempi kuluttajansuoja välitavoitteena tuottajien tulotason paranemisen tavoitteen edistämisessä.

76. Minun on vaikea hyväksyä näitä päteviksi perusteiksi kyseessä olevalle erilaiselle kohtelulle.

77. Vaikka merkintävelvoitteen voidaan katsoa olevan itsessään soveltuva korkeatasoisen kuluttajille tiedottamisen saavuttamiseen, komissio ei ole esittänyt objektiivisia perusteita sille, miksi merkintävelvoitetta pitäisi soveltaa ainoastaan tuoreeseen siipikarjanlihaan eikä myös muihin asetuksen N:o 543/2008 soveltamisalaan kuuluviin siipikarjanlihatyyppeihin.

78. Yleisesti tuoretuotteiden tapauksessa pilaantuvuus saattaa oletettavasti oikeuttaa tiettyjä eroja tiedoissa, jotka on esitettävä lihatuotteiden pakkauksiin kiinnitettävissä merkinnöissä.[43] Komissio ei kuitenkaan ole vedonnut mihinkään erityispiirteisiin perustellakseen erilaisia merkintävaatimuksia *hinnan* ilmoittamiselle.[44] Päinvastoin: istunnossa valittaja ja Saksin vapaavaltio vahvistivat, että tuoreen siipikarjanlihan väitetyillä erityispiirteillä, jotka koskevat siipikarjanlihan säilytystä, kuljetusta, teurastusta, leikkuuta, kaupan pitämistä ja kokoa, ei ole mitään vaikutusta vakiopainoisten pakkausten tuotantoon. Joka tapauksessa nämä erityispiirteet, jos sellaisia ylipäätään on, eivät liittyisi ainoastaan tuoreeseen siipikarjanlihaan vaan myös muihin siipikarjanlihatyyppeihin, joita merkintävelvoite ei koske.

79. Komissio on lisäksi todennut, että direktiivin 98/6 3 artiklan 1 kohdalla vähennetään siipikarjanlihaan ja muihin lihatyyppeihin sovellettavien sääntelyjärjestelmien eroja, sillä kyseiseen säännökseen sisältyy velvoite ilmoittaa hinta pakkauksessa etenkin sellaisten tuotteiden osalta, jotka eivät ole vakiopainoisia. Komission mukaan tällaisen yleisen järjestelmän olemassaolo ei tarkoita, että suojan tasoa siipikarjanliha-alalla pitäisi alentaa. Samaan tapaan Saksin vapaavaltio myös väittää, ettei syrjimättömyysperiaatteen soveltaminen saa johtaa suojan tason asettamiseen vähiten suojaavan lainsäädännön tasolle, viitaten analogisesti unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöön eläinten terveyden ja kansanterveyden vaatimusten alalla.[45]

80. Erilaista kohtelua ei mielestäni voida perustella pätevästi näilläkään seikoilla.

81. Komission väite, jonka mukaan erilaista kohtelua ”vähentää” direktiivin 98/6 3 artiklan 1 kohdassa säädetty yleinen velvoite, ei ensinnäkään ole relevantti. Aluksi on todettava, ettei sillä mitenkään voida perustella ”edelleen olemassa olevaa” erilaista kohtelua, eikä sillä todellakaan voida perustella erilaista kohtelua sinänsä.

82. Käsiteltävä asia on toiseksi erotettava asiasta ABNA ym., johon Saksin vapaavaltio on vedonnut. Mainitussa asiassa annetussa tuomiossa tutkittiin direktiivissä 2002/2/EY[46] säädetyn vaatimuksen yhteensopivuutta syrjimättömyysperiaatteen kanssa, nimittäin sitä, että eläinten rehuseosten valmistajiin sovellettiin ilmoitusjärjestelmää, jota ei sovellettu ihmisten nautittavaksi tarkoitettuihin elintarvikkeisiin. Tässä yhteydessä tuomiossa todettiin, että se, että yhtä rajoittavat toimet olisivat

43 — Esimerkiksi kuten säädetään edellä alaviitteessä 5 mainitussa asetuksessa N:o 1169/2011.

44 — Näin ollen käsiteltävässä asiassa on kyse erilaisesta tilanteesta kuin esimerkiksi tuomiossa Niemann (C-14/01, EU:C:2003:128, 51 kohta ja sitä seuraavat kohdat) tai tuomiossa Association Kokopelli (C-59/11, EU:C:2012:447, 73 kohta).

45 — Tuomio ABNA ym. (C-453/03, C-11/04, C-12/04 ja C-194/04, EU:C:2005:741, 65 kohta).

46 — Rehuseosten liikkuvuudesta annetun neuvoston direktiivin 79/373/ETY muuttamisesta ja komission direktiivin 91/357/ETY kumoamisesta 28.1.2002 annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EYVL L 63, s. 23).

perusteltuja myös aloilla, joilla tällaisia toimia ei ole vielä toteutettu, ei ollut riittävä peruste, jotta voitaisiin katsoa, että kyseessä olevat toimet eivät olleet oikeutettuja niiden syrjivän luonteen vuoksi. Siinä myös todettiin, että ”muussa tapauksessa tästä aiheutuisi se, että kansanterveyden suojelun taso asetettaisiin vähiten suojaavan lainsäädännön tasolle”. [47]

83. Tilanne käsiteltävässä asiassa eroaa selvästi tilanteesta asiassa ABNA ym. Mainittu asia ei ensinnäkään koskenut sellaisten tuotteiden erilaista kohtelua, jotka kuuluvat yhteisen maatalouspolitiikan alalla sovellettavan yhteisen markkinajärjestelyn piiriin. Direktiivi 2002/2 pikemminkin perustui EY:n perustamissopimuksen 152 artiklan 4 kohdan b alakohtaan (nykyisin SEUT 168 artiklan 4 kohdan b alakohta) eli oikeusperustaan, joka liittyi toimenpiteiden toteuttamiseen ihmisten terveyden korkeatasoisen suojelun varmistamiseksi. Toisin kuin asiassa ABNA ym., käsiteltävässä asiassa kyseessä olevan merkintävelvoitteen vuoksi samalle alalle, nimittäin siipikarjanliha-alalle, sellaisena kuin se määritellään asetuksessa N:o 1234/2007 ja täytäntöönpanoasetuksessa N:o 543/2008, kuuluvia maataloustuotteita kohdellaan eri tavalla. Toiseksi – kuten julkisasiamies Tizzano huomautti mainitussa asiassa – eläinten rehuja koskevien tiukempien vaatimusten objektiivisena perusteluna voisi olla eläinten rehualan läheisempi yhteys BSE:hen ja dioksiiniin liittyneisiin terveyskriiseihin, joihin direktiivin 2002/2 antaminen liittyi. [48]

84. Toinen komission esittämä mahdollinen perustelu liittyy kuluttajansuojan tavoitteeseen, tällä kertaa ei kuitenkaan tavoitteena sinänsä vaan välillisenä arvona, joka edistää tuottajien tulotason paranemista koskevaa lopullista tavoitetta. Perustelu on seuraavanlainen: pakkauksessa olevat hintatiedot antavat kuluttajille lisätietoa ja lisäävät näin kuluttajien luottamusta tuotteeseen. Kuluttajien lisääntynyt luottamus kasvattaa myyntiä, mikä taas parantaa viime kädessä tuottajien tulotasoa.

85. Tämä perustelu ei vakuuta. Maalaisjärjellä voidaan olettaa, että valittaja ja muut vähittäismyyjät ovat myös kiinnostuneita lisäämään samojen tuotteiden myyntiä. Kuten valittaja huomauttaa varsin seikkaperäisesti, merkintävelvoitteeseen liittyvät lisäkustannukset aiheuttavat kuitenkin todennäköisesti suurempia rasitteita vähittäismyyjille, kun ne tekevät tuoretta siipikarjanlihaa koskevia hintamuutoksia ja toteuttavat alennuskampanjoita, mikä ei edistä tuoreen siipikarjanlihan myyntiä. Näin ollen on vaikea nähdä, miten merkintävelvoite edistäisi kyseisen tuotteen myyntiä.

86. Jos sivuutetaan spekulaatiot yhteiskunnallisesta todellisuudesta ja kuluttajien käsityksistä, komissio ei silti pystynyt esittämään yhtään objektiivista perustelua, joka selittäisi, miksi tällaisen toimenpiteen olisi koskettava ainoastaan tuoretta siipikarjanlihaa eikä sitä sovellettaisi muihin siipikarjanlihatyyppeihin, vaikka hyväksyttäisiin oletus siitä, että merkintävelvoitteella edistetään tuottajien tulotason paranemista.

87. Komission esittämää ensimmäistä sen enempää kuin toistakaan syytä ei siten voida nähdäkseni pitää objektiivisena perusteluna erilaisille merkintävaatimuksille siipikarjanliha-alalla.

88. Komissio vetoaa lisäksi unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöön, jonka mukaan unionin toimen lainmukaisuutta on arvioitava toimen antamisajankohtana olemassa olleiden tosiseikkojen ja oikeudellisten seikkojen perusteella. [49] Istunnossa komissio totesi, että jos sitä pyydettäisiin antamaan samankaltaisia sääntöjä nykyisin, ne olisivat ehkä erilaisia. Osalla komission harkintavallasta väitettiin siten olevan myös historiallinen ulottuvuus: komission pitäisi olla mahdollista tehdä muutoksia vähitellen. Tällaisessa asiayhteydessä ei pitäisi olla unionin tuomioistuimen tehtävä puuttua asiaan ja todeta tällaisten säännösten olevan pätemättömiä.

47 — Tuomio ABNA ym. (C-453/03, C-11/04, C-12/04 ja C-194/04, EU:C:2005:741, 65 kohta).

48 — Julkisasiamies Tizzanon ratkaisuehdotus ABNA ym. (C-453/03, EU:C:2005:202, 138 kohta).

49 — Ks. esim. tuomio Agrana Zucker (C-309/10, EU:C:2011:531, 45 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

89. Tähän väitteeseen voidaan antaa kaksi erilaista vastausta: konkreettinen, tapauskohtainen vastaus ja laajempi, periaatteellinen vastaus. Käsiteltävän asian konkreettisella tasolla riittää, kun huomautan, että merkintävelvoite, josta säädettiin alun perin asetuksen N:o 1906/90 5 artiklan 3 kohdan b alakohdassa,[50] sisällytettiin kyseessä olevaan, vuonna 2008 annettuun täytäntöönpanoasetukseen. Lainsäätäjän voitaisiin siten tavallaan katsoa tehneen uudelleen saman sääntelyvalinnan vuonna 2008. Unionin tuomioistuimen tiedossa ei ole seikkoja, joiden perusteella voitaisiin määrittää, että tuolloin olisi ollut sellaisia teknisiä tai muita objektiivisia syitä, jotka oikeuttaisivat käsiteltävässä asiassa kyseessä olevan erilaisen kohtelun.

90. Yleisemmällä tasolla unionin toimielimillä tietyillä aloilla olevaa laajaa harkintavaltaa ei voida mielestäni ymmärtää tilapäisesti rajoittamattomaksi ”avoimeksi valtakirjaksi”, minkä yhteydessä aiemmin tehtyjä markkinajärjestelyä koskevia sääntelyvalintoja olisi pidettävä pysyvinä ja riittävänä perusteluna niiden soveltamiselle edelleen merkittävästi muuttuneissa markkinaoloissa ja yhteiskunnallisissa oloissa. Vertauskuvallisesti voidaan todeta, että lainsäätäjän, joka muistuttaa paljon metsänhoitajaa, on pidettävä säännöllisesti huolta lainsäädännön muodostaman metsän tilasta. Hänen on paitsi istutettava jatkuvasti uusia puita myös säännöllisin väliajoin harvennettava metsää ja poistettava kuollut puuaines. Ellei hän tee näin, ei voi tulla hänelle yllätyksenä, että joku toinen voi olla velvollinen puuttumaan asiaan.

91. Kaikista näistä syistä on niin, että vaikka tunnustetaan komissiolla oleva laaja harkintavalta ja harjoitetaan siihen nähden kevyttä valvontaa, minun on pakko todeta, ettei komissio ole esittänyt objektiivisia perusteita, joilla voitaisiin perustella erilaista kohtelua siltä osin kuin kyse on erilaisiin siipikarjanlihatyyppeihin sovellettavista merkintävaatimuksista.

92. Katson näin ollen, että unionin tuomioistuimen olisi vastattava toiseen ennakkoratkaisukysymykseen seuraavasti: asetuksen N:o 543/2008 5 artiklan 4 kohdan b alakohta on pätemätön, koska sillä syrjitään eri siipikarjanlihatyyppejä SEUT 40 artiklan 2 kohdan vastaisesti.

IV Ratkaisuehdotus

93. Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että unionin tuomioistuin vastaa Sächsisches Oberverwaltungsgerichtin (Saksin ylemmän asteen hallintotuomioistuin) esittämiin ennakkoratkaisukysymyksiin seuraavasti:

1) Ensimmäisen ennakkoratkaisukysymyksen tarkastelussa ei ole ilmennyt seikkoja, jotka vaikuttaisivat neuvoston asetuksen (EY) N:o 1234/2007 soveltamista koskevista yksityiskohtaisista säännöistä siipikarjanlihan kaupan pitämisen vaatimusten osalta 16.6.2008 annetun komission asetuksen (EY) N:o 543/2008 5 artiklan 4 kohdan b alakohdan pätevyyteen, kun otetaan huomioon Euroopan unionin perusoikeuskirjan 16 artikla.

2) Asetuksen N:o 543/2008 5 artiklan 4 kohdan b alakohta on pätemätön, koska sillä syrjitään eri siipikarjanlihatyyppejä SEUT 40 artiklan 2 kohdan vastaisesti.

50 — On huomautettava, että komission ehdotuksessa neuvoston asetukseksi (ETY) tietyistä siipikarjanlihan kaupan pitämistä koskevista vaatimuksista (KOM(89) 580 lopullinen, 23.11.1989) harkittiin mahdollisuutta ulottaa sen 5 artiklan 3 kohtaan sisältyvä merkintävelvoite koskemaan valmiiksi pakattua siipikarjanlihaa yleisesti. Ainoat tuoreen siipikarjanlihan merkitsemistä koskevat erityisvelvoitteet liittyivät viimeiseen käyttöpäivään.